

Secretarul literar, între secretariat și literatură

Când, acum doi ani, revista „Teatrul azi” (2/95) publica o anchetă intitulată „Ce este secretarul literar și cu ce se mănâncă?”, intenționam să demonstrăm – nu doar dintr-o solidaritate cu cei ce iubesc cuvântul scris și potențialitățile lui – în ce măsură personalitatea teatrelor din România este definită și de omul care, prin „fișa postului”, este responsabil cu forma finită a repertoriului. Deși – cu o singură excepție – cei interogați sunt alții, același vânt de jale străbate răspunsurile. Secretarii literari, persoane cu studii de specialitate, știu cum ar trebui să arate în mod ideal activitatea lor și măsoară distanța dintre real și ideal prin sacrificiul propriei demnități. Cei care au fost și cei care sunt se simt egal de subintrebuițați, și de aici, probabil, izvorăște și sentimentul de nedreaptă subordonare. Ciudat e că și în cazurile când directorul teatrului exprimă o maximă înțelegere pentru misiunea secretarului literar, acesta tot spoliat de însemnele încrederii se simte. Când evocă numele unor confracți respectabili din trecut, secretarii literari de astăzi nu par să realizeze că aceștia și-au dobândit un loc, și-au marcat un spațiu în care erau (sau păreau) de neînlocuit și au devenit astfel membri respectați ai unei echipe.

E ciudat, totuși, cum nimeni nu pare interesat de ceea ce lasă în urma sa. Recent, Mariana Voicu ne arăta cu mândrie, într-o cămăruță cât un penar a Teatrului Național din Timișoara, arhiva pe care ea a organizat-o: dulapuri unde erau orânduite texte de spectacol, fotografii, cronici ale tuturor premierelor timișorene. Sigur, în epoca Internet-ului și a computerelor asemenea eforturi pot părea inutile, dacă nu ridicol-desuete. Dar cum se va introduce – când se va face – documentarea completă pe computer, dacă oamenii specializați din teatre nu sunt preocupați nici de arhivă, și nici de monografii sau istorii ale instituțiilor respective? Din aceste cărămizi s-ar putea alcătui respectul după care tânjesc atunci când urcă scările tipografiilor și împart invitațiile pentru premiere. (M.B.)

1. Cine (mai) are nevoie de secretariat literar?
2. Care este statutul secretarului literar în teatru? Există o fișă a postului care să-i delimiteze atribuțiile?
3. Cum se face (dacă se face) documentarea asupra unui autor, a unei piese ce va intra în repertoriu, a epocii în care a fost scrisă? Cui folosește acest lucru?
4. Care este relația secretar literar – director, actori, regizori, scenografi...?
5. În ce măsură este necesară prezența secretarului literar la repetiții?

DAN VASILIU, directorul Teatrului de Comedie: „Un sac pentru încasat șuturi”

1. Din punctul meu de vedere, datorită profesiei pe care o am, aceea de teatrolog, nu cred că un director de teatru se poate dispensa de secretarul literar. Fiind însă, în general, el însuși teatrolog, secretarul literar își poate adjudeca multe dintre atribuțiile celuilalt. Ca să fiu mai clar: pentru a-i conferi un statut adecvat secretarului literar, trebuie să-i lași putere de decizie în constituirea repertoriului, să faci în așa fel încât accepția termenului să se apropie mai mult de funcția **dramaturgului** din teatrul german. Din păcate, realitatea demonstrează că în teatrul de pe mapamond această profesie aproape că a dispărut. În sistemul unei piețe de teatru libere, lipsite de susținere financiară, această „funcție” a murit, ea păstrându-se și căpătând importanță doar acolo unde mai există subvenții și unele interese locale – municipale etc. Deci „dramaturgul” există, dar de fapt nu există. Viitorul lui în teatrul românesc este strâns legat de evoluția pieței noastre culturale.

2. În teatrul românesc subvenționat, secretarul literar are un statut marginal. Se crede că prezența sa este necesară doar în tipografie sau spre a face protocolul – și nici măcar asta în sensul propriu al cuvântului, el rezumându-se mai mult la alergătura cu invitațiile... În general, este un sac foarte bun pentru încasat șuturi de la oaspeți sau de la colegi: dacă invitațiile nu ajung la timp acolo unde trebuie, vinovat este cu siguranță secretarul literar; dacă afișul iese prost, tot secretarul literar este de vină! Pe

scurt, statutul său este extrem de fluctuant, în funcție de loc, de problemă și de conjunctură... Poate, și de organigramă, în ultimă instanță. Eu am un proiect de fișă a postului, care sper să fie aprobat de Primărie, devenind în acest fel operant. Și aș schimba puțin chiar titulatura: nu i-aș mai spune **secretar literar**, pentru că multă lume (inclusiv presa) îl confundă cu secretarul teatrului, cu casieria, poate chiar cu Poarta... I-aș spune **dramaturg**, sau, dacă nu, ofițer de documentare, asistent... oricum, plasându-l clar în zona documentării.

3. Pentru o minte organizată e foarte simplu: există biblioteci, există INTERNET, există relații personale, dar, mai ales, există motivații... De regulă, această latură este tratată însă cu destulă superficialitate. Cui folosește documentarea? Grupului de creație format din regizor, scenograf, actori etc. Ei ar trebui să aibă o confruntare directă cu această documentare (care, să recunoaștem, se face „personal” și aleatoriu!). Cred că, dacă secretarul literar are calificarea necesară și este o persoană **culturală**, el poate fi de folos echipei cu care colaborează. Sigur că orgoliile sunt mari în teatrul românesc, dar o documentare sistematică ar trebui să intre în acțiune o dată cu momentul creației.

4. Este o întrebare care atrage un răspuns vag în condițiile sistemului teatral românesc de azi. Nu pot vorbi decât în nume personal. Eu am o relație bună cu secretarul literar, datorită și profesiei mele. În fapt, secretarul literar ar trebui să fie un soi de **dispecer de idei**. M-aș opri însă aici, pentru că, în practică,

© Moment din Bastien și Bastienne după W.A. Mozart la Teatrul „Țândărică” (regia: Ion Caramitru)

totul se produce la nivelul raporturilor individuale cu directorul, regizorul, scenograful, actorii... Și totul depinde de persoană și de experiența acesteia. Existau – și mai există încă – personalități în acest domeniu: Dimitrie Roman (Brașov), Elisabeta Pop (Oradea), Tudor Steriade („Bulandra”), Mariana Voicu (Teatrul Național din Timișoara), Liviu Dorneanu (T.N.B.)... Dar astfel de oameni sunt puțini! Șigur că Academia de Teatru se preocupă de pregătirea studenților și pentru această profesie, însă, din cauza salarizării proaste – extraordinar de proaste! – și a marginalizării acestei meserii în structura teatrelor, este greu să aduci „nume mari” ori să folosești integral capacitatea secretarului literar deja existent.

5. După mine, este necesară pentru corecții și consultări la nivel ideatic și pentru documentare. Apoi, realizarea caietului-program este strâns legată de concepția regizorală. Ocupându-se de „imaginea scrisă” a spectacolului, este normal ca secretarul literar să cunoască fiecare detaliu al montării.

CORINA STAN, secretar literar la Teatrul de Comedie: „Gogoșile pe care le-am înghițit în școală!...”

1 și 4. În condițiile în care nu se știe cine și de ce mai are nevoie de teatru, iar crizele de tot felul – financiare, economice etc. – ne-au copleșit, mi se pare mai mult decât ridicol să inventăm încă una: cea a secretarului literar. La întrebarea 1, cel mai simplu ar fi să răspund: nimeni, pentru că publicul nu știe că așa ceva există, personalul administrativ al unui teatru nu înțelege de ce se mai plătește un salariu în plus pentru o persoană fără de care se poate trăi foarte bine, iar actorii – care oricum se pricep cel mai bine la toate – nu privesc decât cel mult cu indiferență, dacă nu cu dispreț, ușa pe care scrie „Secretariat literar”.

Totuși, dacă suntem un pic indulgenți, cineva mai are nevoie de secretarul literar: câțiva croniciari care au nevoie de numărul de telefon al vreunui actor, ceva „oameni de teatru” care nu știu cine a scris **Emigranții** și, poate, unii actori care nu au timp să scrie câteva rânduri pentru caietul-program și atunci apelează la „intelectualul” teatrului, că doar nu degeaba „ați terminat cinci ani de școală”! Și, în cazul meu – care, din câte cunosc, este singurul și cel mai

fericit – directorul. Poate, dacă nu aș fi avut șansa să lucrez într-un teatru condus de un teatrolog, aș fi fost și mai dezamăgită și sigur mult mai năucită de diferența uriașă dintre gogoșile pe care le-am înghițit în timpul școlii despre secretariatul literar și acest simulacru de post pe care îl ocupăm.

2. Cred că există o fișă a postului, dar ca și multe alte acte, decrete sau legi care încă ne îngrădesc sau ne guvernează, ea datează de pe vremea... Și, la urma urmelor, oricum ea este mai mult decât inutilă, atâta timp cât într-un teatru nu există bani pentru a plăti un curier (și atunci duce invitațiile secretarului literar), nu există mașină sau șofer (și atunci secretarul merge în toiu iernii și al nopții sau în arșița verii și răcoarea dimineții, pe banii proprii, la tipografie), nu există grafician sau fotograf (și atunci trebuie să învețe peste noapte să macheteze, să fotografieze și, dacă se poate, chiar să retușeze imaginea actorilor mai puțin fotogenici), nu există – sau are alte treburi – achizitor (și atunci secretarul literar cumpără... te miri ce...). Și cât de multe altele nu există într-un teatru... Deci, la ce bun să mai existe o fișă a postului și, oricum, cine mai are timp să o ia în seamă?

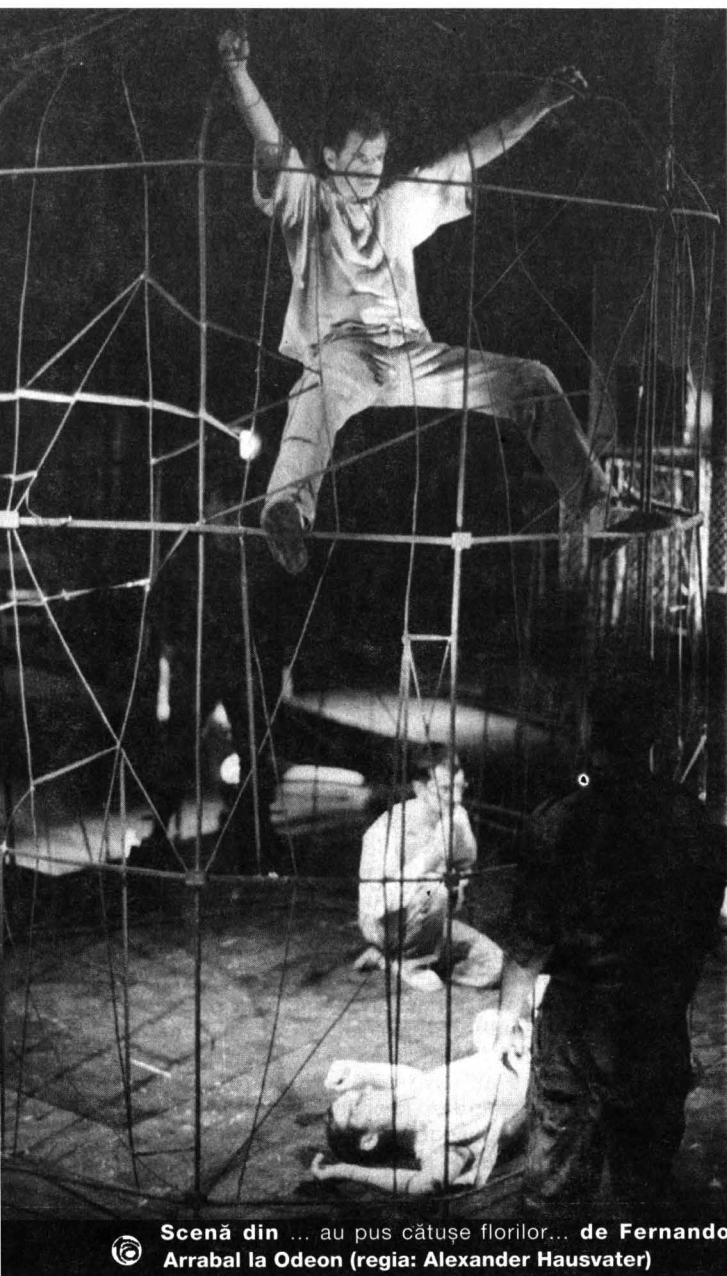
3. De făcut se face, de obicei, nopțile sau la sfârșit de săptămână, în bibliotecile ale căror abonamente le plătești singur, sau pe baza materialului (cărți, reviste, pliante etc.) cumpărat din imensul salariu de bugetar. Cui folosește? De obicei tot nouă sau prietenilor și foștilor colegi de școală, cu care mai schimbăm „rețete intelectuale”. Și, poate, uneori, câtorva spectatori mai curioși.

5. În măsura în care îl interesează sau îi place lui – dintr-un motiv sau altul. Și, câteodată, prezența secretarului literar (cel puțin la Teatrul de Comedie) e dorită sau necesară actorilor din generația tânără, care preferă sinceritatea noastră, oricât ar fi de frustră, „muștrărilor” sau „sfaturilor” colegilor actori, oricât de „colegiale” ar fi.

MIHAELA TONITZA-IORDACHE, director al Teatrului „Țândărică”: „Eu îi socotesc egalii mei”

1. E nevoie de acest compartiment de vreme ce – după părerea mea – secretarul literar **este și trebuie să fie** cu adevărat ideologul teatrului (nemții, de la Lessing încoace, îl numesc dramaturg). Sigur că, în

Scenă din ... au pus cătușe florilor... de Fernando Arrabal la Odeon (regia: Alexander Hausvater)

măsura în care este un ideolog, el poate da și o direcție teoretică și filosofică repertoriului teatrului unde funcționează.

E nevoie de secretarul literar cu atât mai mult cu cât nu mai există vreo susținere parateatrală – sau extrateatrală, dacă vreți – care să asigure o publicitate adecvată instituției. Și atunci, evident, tot el se va ocupa de imaginea teatrului. Și uneori asistăm la o adevărată „bătălie” a afișelor, a programelor de sală, secretarul literar trebuind să găsească forma cea mai vie, mai atractivă și mai adecvată promovării spectacolelor prin aceste mijloace.

2. Secretarii literari nu au un statut de invidiat în alte teatre. La „Tândărică”, însă, eu îi socotesc egali mei: cu cei doi secretari literari mă sfătuiesc

permanent. Sigur că există – ca în orice instituție – o fișă a postului, care ar trebui să le delimiteze atribuțiile, dar cine mai ține, azi, cont de fișă postului?! Părerea mea este că trebuie să facă tot ce depinde de el pentru ca acest mecanism extraordinar care este teatrul să funcționeze. Cu atât mai mult îi prețuiesc pe acești „oameni din umbră”, cum li se mai spune celor care nu apar pe scenă, dar care participă activ la realizarea unui spectacol!

3. Teatru=Artă; Artă=Cultură... și atunci un spectacol nedublat de un act cultural nu poate fi înțeles decât cel mult o seară! Or, la realizarea unui act cultural este obligatoriu să participe și secretarul literar. Sigur că nu numai el, dar și el! Și asta se poate face în cele mai diferite moduri: citind, căutând, descoperind... În teatrul de marionete, de pildă, mai mult decât în teatrele dramatice, lucrul la text devine esențial... și cine să-l facă, dacă nu tot secretarul literar? În colaborare cu regizorul, firește!

4-5. Pentru mine, secretarul literar face parte din echipa teatrală. Eu am un respect extraordinar pentru actul artistic și nu-mi permit să merg de la început în sală spre a urmări repetițiile în primele etape de lucru. E, dacă vreți, un act de pudoare: vreau ca artiștii să creeze necenzurați, „nesupravegheați”... Și atunci, pentru că mă preocupă totuși ceea ce se întâmplă acolo, îi trimit tot pe secretarii literari să „spioneze” pe la balcoane, să sondeze din „întuneric”... (Avem și noi reperele noastre, instincte, intuiții... care ne ajută să simțim mai devreme pulsul unui spectacol, chiar dacă acesta abia se naște.) Pe de altă parte, secretarul literar este – și trebuie să fie! – alături de regizor, de actori, de scenografi... Cel puțin în teatrul nostru democrația este la nivelul echipei: secretarul literar este un creator, ca și ceilalți.

CARMEN STANCIU, secretar literar la Teatrul „Tândărică”: „Facem de toate pentru niște salarii de mizerie”

1. Denumirea profesiei este din naștere ambiguă și nu spune nimănui mare lucru – sau spune cu totul altceva decât ar trebui. Sigur că, teoretic, există cel puțin două accepții ale acestei titulaturi, ca să-i zicem așa: una ar fi de proveniență germană și îmbracă varianta **dramaturg**, iar cealaltă – intrată și în peisajul teatral românesc, pe filieră franceză – se cheamă **secretar literar**. Din start această sintagmă devine un nonsens sau, dacă nu, capătă înțelesul termenului de **secretar**. (Ceea ce și corespunde realității în mare măsură!) Oricum, din cauza acestei neclarități la nivelul termenilor, atribuțiile secretarului literar se extind la nesfârșit, asemeni unui elastic. Cine mai are nevoie de el, în acest context? Nimeni și toată lumea!!!

2-3. Statutul secretarului literar depinde mai ales de relațiile umane existente în teatrul unde el funcționează și de deschiderea mentală a celor cu care colaborează. Sunt oameni care-l consideră necesar și se comportă ca atare, și sunt persoane care-l socotesc ori un balast, ori un țap ispășitor „ideal” sau, poate, doar **necesar**.

În Teatrul „Tândărică” există și o fișă a postului, chiar „foarte bine întocmită” și din care se poate deduce că secretarul literar trebuie să știe și să facă orice, pentru că – vezi Doamne – este singurul care

intră în relație cu toate celelalte compartimente ale teatrului. Este însă un nonsens, câtă vreme el nu are nici o putere de decizie și nu poate să-și impună punctul de vedere asupra vreunui lucru. Și atunci este aproape firesc să devină un personaj destul de dubios, care nu inspiră nici un fel de încredere.

Sigur că această stare de fapt se datorează și oligarhiei regizorale căreia i se supune teatrul românesc azi. Regizorul adevărat, cu care orice instituție teatrală și-ar dori să lucreze, are, de cele mai multe ori, un program cultural cu opțiuni foarte clare, în care rareori poți interveni. El își alege singur textele, și le adaptează conform principiilor și poeticii sale și ție nu-ți rămâne decât să le accepți! Așadar, posibilitatea de a propune piese, în dorința de a crea un repertoriu cât de cât coerent, cade din start. Pe de altă parte, secretarul literar face atât de multe lucruri, încât nici nu va mai ști vreodată ce se cuvine și ce nu se cuvine să intre în atribuțiile sale!

4. Relația secretarului literar cu ceilalți angajați depinde foarte mult de ceea ce se așteaptă de la el în teatrul în care este angajat. Ocupând un post care nu „denumește” nimic, firește că poate deveni orice... Este foarte trist pentru noi! Facem de toate pentru niște salarii de mizerie și rămânem în teatru pentru că nu putem trăi fără el... lăsându-ne umiliți de toți, simțindu-ne neiubiți, „tolerați” ... dar sperând la vremuri mai bune.

5. La repetiții merge dacă e solicitat sau, mai ales, dacă îi mai rămâne vreme și pentru asta. Sunt cazuri când regizorul își formează singur o echipă, aducându-și asistent de regie, scenograf etc., astfel încât nouă ne mai rămâne doar să ne îngrijim de xerocopiarea și îndosărirea textelor, de împărțirea acestora – adică să ne substituim regizorului tehnic.

CRISTIAN C. BURICEA-MLINARCIC, fost secretar literar la Teatrul Odeon: „O persoană aproape inutilă”

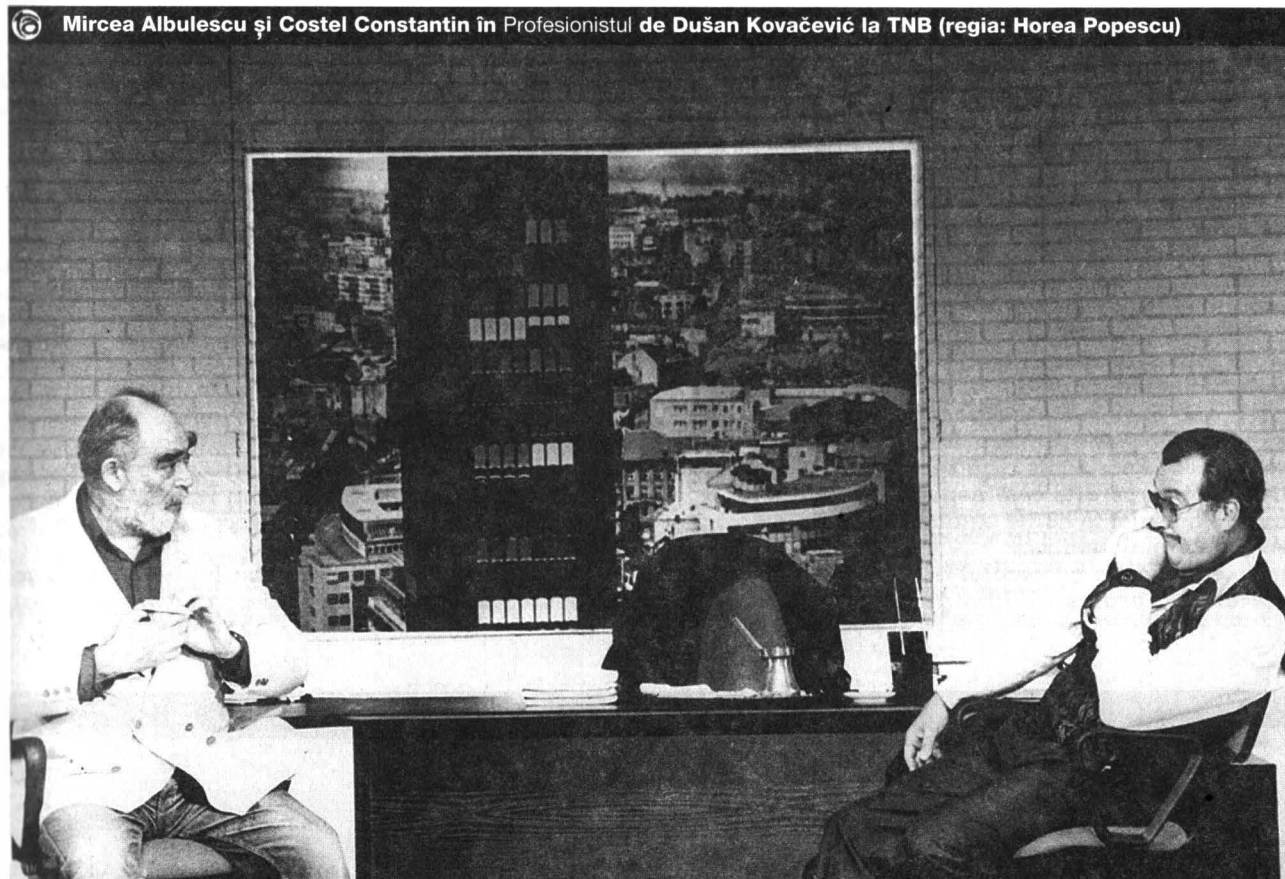
1-2. Secretarul literar în teatrul românesc este o persoană cât se poate de anexă, pentru simplul motiv că românul, având obsesia modelelor străine (și

nealegându-le întotdeauna pe cele mai bune!), a optat, în acest caz, pentru cel francez, unde secretariatul literar este completamente lipsit de importanță.

Azi, când primatul regiei este incontestabil și când teatrul este mult mai puțin conectat la fenomenul literar general, secretarul literar nu mai are nici o valoare! Accidental, uneori, cineva s-ar putea să mai aibă nevoie de el – cine știe din ce rațiuni! Înseamnă, dar, că secretarul literar nu mai poate propune un text, informațiile venind pe cu totul alte canale, cel mai important rămânând presa literară, care impune numele unor dramaturgi. Cealaltă accepție, aceea de dramaturg, care, după modelul german sau englez, ar trebui să reprezinte asistentul de text al regizorului (a nu se confunda cu autorul dramatic!), este aproape necunoscută la noi. Ea a fost totuși practică – e drept, sporadic – chiar de către mari personalități, dacă ar fi să amintim cuplurile Dan Micu – Horia Lovinescu (Teatrul „Nottara”), Cătălina Buzoianu – Mihaela Tonitza-Iordache (Teatrul Mic). La ora actuală există un singur „dramaturg” în România: Visky András, la Teatrul Maghiar din Cluj.

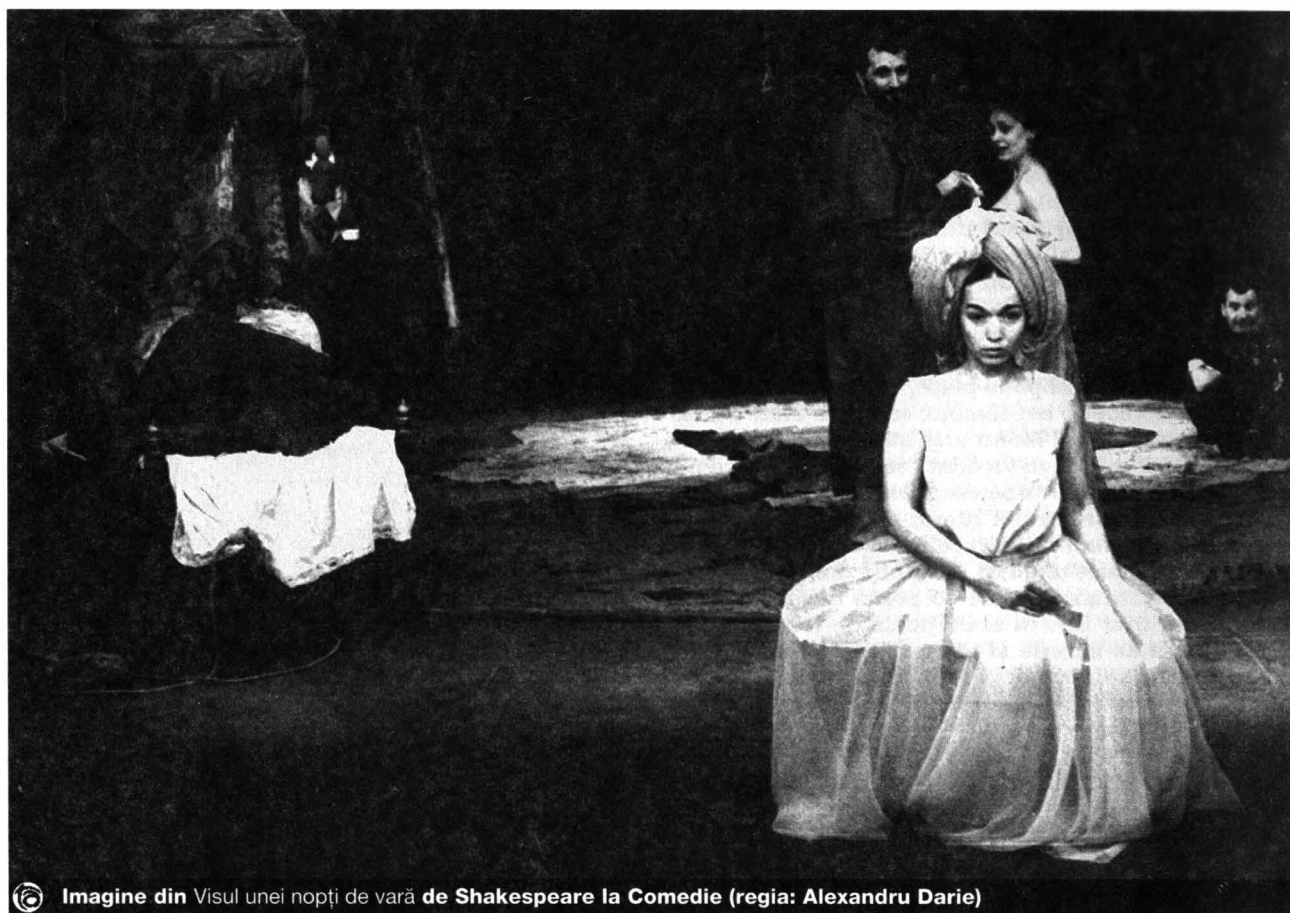
3. În principiu, documentarea, dacă se face, ar trebui să folosească întregului colectiv care participă la realizarea unui spectacol, începând cu principalul creator, regizorul, și sfârșind cu sufleurul. Toți ar trebui să cunoască ambianța în care se realizează spectacolul, contextul în care a fost scrisă piesa... La noi, în general, această muncă este suplinită de uriașul orgoliu al regizorului care face TOTUL! Uneori – foarte bine, alteori – foarte rău, iar câteodată nici nu se mai străduiește...

4. Situația diferă de la teatru la teatru. Nu poate exista o rețetă anume. Secretarul literar cumulează o grămadă de funcții (lucru care în teatrul german sau englez nu se întâmplă, totul fiind foarte clar delimitat). Mai multe profesii adunându-se, la noi, într-una singură, se poate constata cu ușurință că bietul secretar literar nu mai poate face nimic cum trebuie. Sigur, există și o școală de teatrologie, însă în

Mircea Albulescu și Costel Constantin în Profesionistul de Dušan Kovačević la TNB (regia: Horea Popescu)

Imagine din Visul unei nopți de vară de Shakespeare la Comedie (regia: Alexandru Darie)

acest termen suficient de elastic putem înghesui absolut orice!

5. În situația în care secretarul literar trebuie să facă totul, nu cred că-i mai rămâne timp și pentru a asista la repetiții! Dacă am prelua modelul german sau englez – de care ne tot lovim, nu-i așa?! –, atunci dramaturgul (sic!) ar trebui să fie prezent tot timpul în sală, pentru că rolul său ar trebui să fie acela de **asistent de text al regizorului**.

Insert. Teatrul românesc, după cum ne-o demonstrează ultimele spectacole ale ultimelor stagiuni, trăiește un real moment de criză. O criză generală a întregii culturi; la nivelul artei scenice, ea este marcată de o puternică lipsă de conținut al montărilor. Creatorul român este acum mai interesat de **semn** decât de **sensul** operei sale. S-a creat o modă, chiar o linie directoare, în arta spectacolului românesc, pe care – aflăm pe jumătate cu durere, pe jumătate cu satisfacție – un termen american o denumește **Eurotrash**. Termenul l-am găsit într-o cronică la **Danaidele** lui Silviu Purcărete, scrisă cu prilejul turneului în S.U.A. Adică mari regizori, pentru care am avut mare respect și care au realizat spectacole pline de conținut, au început să se conformeze unor rețete care se vând foarte bine și în Occident, și pe alte continente... Desigur, totul este frumos ambalat în hârtia strălucitoare a antropologiei sau a teatrului ritualic...

Recunoaștem că secolul al XX-lea a debutat cu statutarea profesiei de regizor. Totuși, studiile

germane de specialitate semnalează deja o epocă post-regizorală a artei teatrului, epocă în care se revine la primatul textului. Un lucru firesc, dacă avem în vedere concurența televiziunii și a artelor derivate din aceasta. Deci drumul spre un teatru eminent de imagine se îndreaptă spre o fundătură. În acest context, se vorbește tot mai mult despre lucruri ce par (dar nu sunt) extrateatrale: despre forma instituției teatrale, despre modurile de finanțare, despre statutul profesiilor care servesc arta scenică... Eu cred că în clipa în care teatrul va avea cu adevărat ce să spună, aceste paliere vor fi depășite pentru că, dintotdeauna, cu cenzură sau fără cenzură, cu bani sau fără bani, **teatrul** a reușit să exprime **ceva**. Nu cred că barierele socio-financiare ale epocii pot anihila expresivitatea artistului. Dimpotrivă!

Din păcate, teatrul românesc, în general, este foarte sensibil la provocări, ceea ce implică adesea o evidentă lipsă de luciditate. Cu vreo câțiva ani în urmă, Alexandru Dabija lansase o serie de întrebări provocatoare intitulate „13 întrebări fundamentale despre teatru”, dar nu numai că a lipsit o replică teoretică din partea creatorilor de teatru, ci, mai mult decât atât, mulți dintre criticii de teatru au încercat să le banalizeze, fără a face vreo clipă legătura între cele „13 întrebări...” și spectacolele lui Dabija, care sunt, cel puțin pentru moment, o provocare salvatoare și, de ce nu?, o soluție.

Pe de altă parte, e interesant faptul că, deși se vorbește despre o sărăcie a dramaturgiei

contemporane românești (sărăcie care este reală!), se nasc totuși texte, dacă nu extraordinare, măcar de referință pentru cultura noastră – dacă n-ar fi să dau decât două exemple: Vlad Zografi și Radu Macrinici. Iată că lucrurile încep să intre pe făgașul normal. Și, poate, într-o zi acest fapt va deveni benefic și pentru nenorocitul de secretar literar, acum aproape cu totul inutil.

LIVIU DORNEANU, secretar literar la Teatrul Național din București: „Trebuie să aibă calități diplomatice...”

Munca în secretariatul literar presupune o activitate cu adevărat dificilă și un volum ce depășește de multe ori zece-douăsprezece ore zilnic. Un secretar literar nu se poate achita de obligațiile sale în cursul unui program normal de opt ore, activitatea sa prelungindu-se și în afara instituției. În plus, secretarul literar trebuie să beneficieze și de policalificarea specifică funcției. Astfel, el trebuie să întrunească în același timp calități de **critic** (selectează piese pentru repertoriu și participă la realizarea programului artistic și a strategiei culturale a teatrului – un proces dificil, ce presupune o judecată critică obiectivă și competentă, o informare temeinică și continuă, un gust artistic desăvârșit), de **scriitor** (contribuie de multe ori la realizarea variantelor scenice finale ale pieselor din repertoriu, coordonează și redactează publicațiile instituției, uneori – cum este cazul Teatrului Național – adevărate reviste de cultură teatrală), de **gazetar** (scrie în publicațiile teatrului și colaborează la alte publicații cu materiale de specialitate și publicitate privind programul instituției), de **grafician** (concepe și realizează publicațiile teatrului și din punct de vedere grafic), de **tipograf** (gândește tipografic și coordonează în tipografie lucrările instituției, acțiuni care nu se pot realiza fără o cunoaștere temeinică a procesului tehnologic).

Un secretar literar trebuie să aibă, de asemenea, reale calități diplomatice, necesare în relațiile cu autorii și cu colaboratorii externi, dar și cu actorii, regizorii, scenografi etc. din teatru.

MIRUNA RUNCAN, fost secretar literar la Teatrul Odeon: „Încă o ureche, pe lângă cea a regizorului”

1. Așa cum stau lucrurile în momentul de față, mai nimeni! Noi trăim o perioadă de așteptare a reformei, care durează de șapte ani, o așteptare manifestată prin „bătutul pasului pe loc” la nivel instituțional. Ciudat, pentru că în istoria României se fac întâi reformele și pe urmă se umplu de conținut... Acum reforma a început la nivelul mentalității, dar nu se produce în fapt. Oricum, situația secretarului literar era una de criză chiar înainte de „marea cădere”! El reprezintă, cumva, „conjuncția” fracturată dintre imaginea tradițională pe care o are echipa (și mai ales actorii în vârstă, care-și mai amintesc cum era acum 20-30-40 de ani) și imaginea concretă a managerului instituției respective.

Adevărul este că nu există o definiție reală și cât de cât coerentă, care să aibă măcar un gen proximal pentru managerii care „domnesc” azi peste destinele teatrelor. Nimeni nu mai știe exact la ce folosește secretariatul literar. Unii iau în considerare numai

prima jumătate a termenului, socotind că au, în felul acesta, și o secretară cu studii superioare pe lângă cea obișnuită, cu studii medii... Alții (extrem de puțini!) se folosesc doar de a doua jumătate a sintagmei, gândind că acea persoană trebuie să scrie sau să-i întrebe pe ei și să noteze ceea ce singuri n-ar avea timp să aștearnă pe hârtie...

2. Schimbarea de mentalități, în cazul unor echipe mai dinamice sau al managerilor cu o experiență mai mare, duce la concluzia că secretarul literar (termen vechi și destul de răsuflat!) ar trebui să devină un fel de **asistent de direcție**. Adică să se ocupe de contactele cu celelalte teatre, de promovarea imaginii instituției, de relațiile cu publicul, de organizarea unor festivități – când e cazul. Există și varianta conform căreia ar trebui să se petreacă un transfer de la vechea viziune asupra secretariatului literar la una mai nouă, evident mai adecvată momentului. La Cluj (dar asta într-un teatru maghiar) există un **dramaturg** – în sensul nemțesc al cuvântului – și el este omul care se ocupă de calitatea literară a textului pentru scenă și de relația fiecărui actor cu acest text. Este înțelesul pe care ar fi vrut să-l dea acestei profesii Haig Aterian, dar n-a reușit...

De altfel, la Teatrul Maghiar din Cluj, pe lângă dramaturg, mai există un om care se ocupă de imaginea instituției. Logic așa ar trebui să fie, măcar câtă vreme avem un teatru de repertoriu! Numai că peste noi – fie că vrem, fie că nu vrem – va veni REFORMA. Ce se va întâmpla atunci cu secretarul nostru literar, nu știu!

3. Cum se făcea în mod clasic acest lucru? Secretarul literar căuta și propunea piese. După ce acestea intrau în repertoriu, se ajungea la colaborarea directă cu regizorul, atât pentru definitivarea variantei pentru scenă a textului, cât și pentru viziunea globală asupra spectacolului încă nenăscut, astfel încât secretarul literar să poată concepe un caiet-program adecvat. Sigur că se poate face foarte bine și un program de sală absolut fantezist și fără nici o legătură cu ceea ce se întâmplă în piesă (asta, mai ales atunci când regizorul vrea să actualizeze foarte mult și nu mai e nevoie de nici un contact cu istoria textului). Sau, dimpotrivă, există regizori care vor ca, în afara viziunii lor, spectacolul să poată beneficia și de un instrument ajutător de natură educațională.

Eu, de pildă, am ucenicit la teatrul din Brașov, unde am avut parte de regizori (Mircea Marin, Florin Fătulescu) cu care am lucrat pas cu pas, începând documentarea pentru un spectacol, câteodată, cu două luni înainte de prima lectură. Pe de altă parte, am întâlnit și ulterior cazuri minunate din acest punct de vedere, chiar dacă era vorba de regizori tineri. Țin minte cum am lucrat **Visul unei nopți de vară** de Shakespeare, la Comedie, cu Alexandru Darie. Această colaborare a fost exemplară! Cu vreo patru luni înainte să-și fi făcut decupajul regizoral, Duce Darie mi-a propus să adunăm tot ce se putea găsi în România despre istoria acestei piese – și am răscolit tot Institutul Britanic, descoperind cărți de antropologie teatrală, de etnologie, la care se adăuga, firește, shakespeareologia. Rostul meu, atunci, era să fac o triere a acestui imens material și să-i pun la dispoziție acele lucruri care-mi păreau interesante în funcție de viziunea lui asupra piesei, viziune pe care

mi-o povestise de la bun început. A fost un lucru extraordinar. Apoi, când toată această muncă a luat sfârșit, la primele repetiții – exact după modelul lui Aterian – am început să prezint materialul. Poate că nu toate acele lucruri au avut importanță în crearea rolurilor, dar, cine știe...

În orice caz, cam așa ar trebui să lucreze un „dramaturg”. La noi există însă nebunia de a crede că secretarul literar este **totul** și, pe deasupra, și un fel de șervet de șters pe mâini după ce te-ai murdărit.

4. Diferă de la colectiv la colectiv și depinde, în primul rând, de felul în care echipa respectivă are sau nu o anumită tradiție. În plus, există (și au existat întotdeauna) teatre în care rostul secretarului literar nu a fost niciodată foarte precis; și asta, chiar în cazul când la direcția teatrului s-au aflat personalități culturale!

5. Prezența secretarului literar la repetiții este necesară tot timpul, dar, când spun „tot timpul”, nu presupun suprafața tuturor celor 30 sau 60 de repetiții. Și este absolut necesară la început, atunci când regizorul își explică viziunea scenică, apoi la „ridicarea în picioare” a spectacolului și, în orice caz, la repetițiile generale cu costume. Pentru că e vorba despre un contact viu cu un organism viu! Este bine ca, pe lângă urechea regizorului, întotdeauna să se mai afle o ureche. Pe de altă parte, pe măsură ce ia ființă, spectacolul se poate transforma, devenind altceva decât s-ar fi vrut la primele lecturi, de pildă. Or, pentru buna popularizare a spectacolului, trebuie să știi cum **este**, cum va arăta în forma lui finală.

MARINELA ȚEPUȘ, secretar literar la Teatrul „Nottara”: „Cine mai are interes să existe o fișă a postului?”

1. Poate, o mână de actori, în general cei mai în vârstă (de școală/modă veche), adică aceia care mai au respectul cuvenit pentru actul teatral în totalitatea sa; de asemenea, cei foarte tineri, încă nedeprinși cu succesul, încă nesiguri pe mijloacele lor și care caută parteneri de discuție ori nu se tem de un adevăr mai crud (sau, măcar, nu-l refuză cu obstinație!)... Cei care aparțin vârstei de mijloc își ajung, în general, lor înșile. Firește, mai există și excepții. Mai au nevoie de secretarul literar unii regizori. E drept că-l descoperă târziu, după ce acesta îi agasează cu prezența la repetiții, cu păreri (de cele mai multe ori socotite

personale) asupra nașterii spectacolului, cu probleme de ordin administrativ, cum ar fi ședințele de fotografii, discuții despre încropirea caietului-program, hotărîrea ordinii în care vor fi trecuți artiștii pe afiș etc., etc. Dar e la fel de adevărat că, o dată ce se obișnuiesc cu prezența și cu micile lui insistențe, „apropierea” de secretarul literar devine agreabilă și chiar necesară.

Mai au nevoie de el oamenii de teatru – din diverse și nebănuite rațiuni, toate, însă, extrem de onorabile –, astfel încât pot da bietului secretar literar sentimentul că existența sa nu este cu totul inutilă. Cam atât!

2. Cel mai penibil cu putință, acela de **om bun la toate și la nimic!** Întreaga zi aleargă pe scările teatrului ca un bezmetic, făcând orice, adică suplinind, de cele mai multe ori, munca secretarei, a curierului, a dactilografei, a regizorului tehnic, supraveghind (sic!) activitatea pictorilor executanți, xeroxând și îndosariind textele pieselor ce intră în repertoriu... O fișă a postului? Doamne, cine ar mai avea vreun interes să existe așa ceva?

3. În timpul liber, adică pe apucate, adică noaptea... Cui folosește? Tot secretarului literar... ca să-i „epateze” pe regizori cu „știința sa de carte” când, spre finalul repetițiilor, încearcă să încropească împreună caietul de sală al spectacolului. (În vremea din urmă, programele făcându-se în strânsă colaborare cu direcția, secretarul literar nu mai „epatează” pe nimeni, ba chiar devine săcăitor prin această grijă exagerată pentru citate, fotografii...) Totuși, el le adună, face fișe... Poate cineva... cândva...

4. Este o relație strict personală, creată din aproape în aproape, cu fiecare membru al micului nostru colectiv. Uneori, unul dintre directorii teatrului utilizează această cooperare în folosul instituției (dacă și domnia sa este tot de modă/școală veche!).

5. Este necesară secretarului literar, firește, ca să poată face o publicitate adecvată spectacolului pe care îl are în grijă. Mai greu e să-i convingă pe „alții” de utilitatea acestui fapt (nu pe actori, nu pe regizori, nu pe scenografi... cu care colaborează aproape întotdeauna perfect), ci pe aceia care și-ar dori să „frângă” sintagma **secretar literar** în două, bucurându-se mai ales de „serviciile” ce se presupun a fi inerente primei jumătăți a termenului.

MARIA LAIU

© Ion Haiduc și Valeriu Preda în Revizorul de N.V. Gogol la „Nottara” (regia: Mircea Cornișteanu)

